

САМОУЧИТЕЛЬ КУРДСКОГО
ЯЗЫКА

1929

ХӨ-ХӨ HINBUNA ХӨНДЬНА NVISARA KURMANÇI

1929
1

1929

MAROGULOV U Ə. Ş.

M. Marogulov

491.57-8.

ՃԹ-ՃԹ ԻՆԲՈՒՆԱ

ՃՈՆԾՆԱ ՆՎԻՏԱՐԱ

ԿՄՐՄԱՆՇԻ

ԻՆՔՆՈՒՍՈՒՅՑ

ՔՐԴԵՐԵՆ ԼԵԶԿԻ

**САМОУЧИТЕЛЬ
КУРДСКОГО ЯЗЫКА**

392-72

Nəşre dəwləte Şewre Ərmenistane

Rəvan—1929

1929

M. Marogulov

MAROGULOV U Ə. Ş.

491.57-8.

XƏ-XƏ HINBUNA

XƏNDYNA NVISARA

KURMANÇI

ԻՆԲՆՈՒՍՈՒՅՑ

ՔՐԴԵՐԵՆ ԼԵՁՎԻ

САМОУЧИТЕЛЬ

КУРДСКОГО ЯЗЫКА

392-72

Nəşre dəwləte Şewre Ərmənistane

Rəvan—1929

Ն Ա Ն Ա Բ Ա Ն

Ինքնակալ ուսական կայսրութունն իր նվաճած լերկրները համարում էր գաղութներ, վորոնք կոչված էին նպաստելու ուսական կապիտալի զարգացման: Ճարական կառավարութւան տնտեսական քաղաքականութունը, մասնավորապես Անգրկովկասի նրկատմաք. բնորոշվում էր նրանով, վոր կառավարութունն ամեն կերպ խոչընդոտներ էր հարուցում «ծայրերկրների» արդյունաբերական կապիտալի զարգացման դեմ: Այդ «ծայրերկրները» պետք է միայն հումուլթ հայթայթէին կենտրոնի արդյունաբերութւանը և նրա արտադրանքի սղառման համար շուկա հանդիսանային:

Տնտեսական այդ քաղաքականութւունը համապատասխանում էր նաև այն քաղաքականութւանը, վոր վարում էր ցարական կառավարութւունը «այլազգիների» նկատմամք՝ «կուլտուրական շինարարութւան» ասպարիզում: Դա հալածանքի մի քաղաքականութւուն էր «ծայրերկրային» ժողովուրդների լեզվի դեմ, աշխատավոր մասսաների իրենց մայրենի լեզվով կուլտուրայի ավելի բարձր ձևերին հաղորդակից լինելու դեմ արգելքներ ստեղծելու մի քաղաքականութւուն, վոր վարում էր ցարական կառավարութւունը սխտեմատիկաբար:

Ինքնակայսրութւունը ուս պետական լեզուն արհեստական կերպով պատաստելով, համապատասխան «կուլտուրա» պատվաստելով, ձգտում էր հասնել իր վերջնական նպատակին՝ ուսացնել բոլոր այլազգիներին:

Անգրկովկասյան քրդերը լերկար ժամանակ չէին լենթարկվում ուսացման այդ քաղաքականութւան: Նրանց, քոչվոր անասնապահների նախնական, պրիմիտիվ նիստուկացին կառավարութւունը ձեռք չէր տալիս: Նրանք ապրում էին՝ բաժանված ցեղերի, վորոնց գլխավորում էին շէյխերը, բեկերը: Կապիտալիզմը չէր արմատանում քրդերի ավանդական տոնմական եկոնոմիկայի մեջ: Այդ հանդամանքի շնորհիվ, ինչպես և քաղաքական սղառմաներով, ցարական կառավարութւունը, շահագրգռված չլինելով ուսացման քաղաքականութւուն վարելու քրդերի նկատմամք, անուշադրութւան էր մասնել նրանց, թողնելով, վոր նրանք քարացած մնան ավատական-կրոնական կուլտուրայի շրջանակներում:

Քրդերին իր «կուլտուրական հովանավորութեամբ» ընդգրկելու առաջին փորձը կարելի չե համարել ցարական կառավարութեան կողմից քրդական առաջին դարոցի բացումը Սուրմալու գավառում, վոր տեղի ունեցավ 1904 թվականին: Գիշերոթիկ այդ դպրոցը, վոր պահվում եր աշխատավոր քրդերից հավաքված փողով, պատրաստելու չեր կադրեր, վորոնք ինքնավարութեան «լուսավորական» ծրագրերը պետք է կիրառելին նաև քրդերի մեջ:

Ավելի լավ չեր գրությունը նաև սուլթանական թյուրքիայում և կղերական-ավատական Պարսկաստանում, վորտեղ ապրում է քրդերի գերակշռող մեծամասնությունը:

Քրդական մասսան, տիրող ավանդական կարգերի, տնտեսութեան թափառական-անասնապահական պայմաններում, բաժանված լինելով բազմաթիվ ցեղերի, վորոնց դիսավորում եյին փաճառված և կաշառակեր պարագլուխներ, զուրկ լինելով իր այբուբենից, չեր կարող գրագիտութեան տարածման համար պայմաններ ստեղծել:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, տապալելով ինքնակալութեան և բուրժուազիայի լուծը, ընդմիշտ վոչնչացրեց նաև ցարական նախկին Ռուսաստանի ազգային լուծը, և ազնվականների, սերտերների ու ժանդարմների հին միապետութեան ավերակների վրա հիմնեց մեծ և անխորտակելի յեղբայրական Միությունը, վորի մեջ առաջվա ճնշված ժողովուրդները մտնում են վորպես իրավահավասար անդամներ: «Ազգերի հավասարութուն, ազգային զարգացման ազատութուն, ազգային ամեն տեսակ ճնշումի վոչնչացում, ժողովուրդների յեղբայրութուն—անախնչալիսի լողունգներով և ղեկավարում պրոլետարիատը հին Ռուսաստանի ճնշված ժողովուրդներին»:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեամբ իրք «հարություն առավ մարդկային ցեղը»: Առաջ ճնշվող ժողովուրդները, դեն շարտելով սարկութեան իրենց դարավոր շղթաները, վորպես հզոր այլք անգսպելի առաջ են նետվում ղեպի նոր կյանքը՝ կուլտուրական շինարարութեան ճակատը:

Նախկին Ռուսաստանի սահմաններում ժողովուրդներն առաջին անգամ իրոք ստացան ամենալայն հնարավորություններ՝ իրենց քաղաքական և կուլտուրական ինքնորոշման համար: Խորհրդային հանրապետությունների Միութեան անսահման տարածութեան վրա յեռաց ազատադրված ժողովուրդների պատմութեան մեջ աննախընթաց, վիթխարի ստեղծագործական աշխատանքը: Կարճ ժամանակամիջոցում ապշեցուցիչ, իրոք հեղափոխական տեմպով, անգուց համառ լուսավորական աշխատանք և ծավալվում ամբողջ յերկրում:

Ստեղծվում է անգրագիտութեան վերացման դպրոցների լայն ցանց, հրատարակվում են հարյուրավոր թերթեր և ժուրնալներ, ու ազգային բոլոր հանրապետություններում, մարզերում և շրջաններում հիմնվում են գիտական կոմիտեներ, գիտական խորհուրդներ և այլն: Սկսվեց մեծ առաջնորդ Լենինի կաակած կուլտուրական հեղափոխությունը բոլոր ազգությունների աշխատավոր մասսաների մեջ, մի հեղափոխություն, վորն ստեղծում է «ձևով ազգային և բովանդակութեամբ ինտերնացիոնալ» մի կուլտուրա և մասսաներին հաղորդակից և դարձնում նրան: Յերբեք զիր ու գրականություն չունեցող ժողովուրդներն առաջին անգամ ստեղծում են ղեր ու գրականություն. մյուս ժողովուրդներն այբուբենի հին ձևերից անցնում են նորերի, վորոնք ավելի չեն համապատասխանում սրբի կուլտուրայի պահանջներին:

Ընդհանուր շարժումից չբաժանվեց նաև քուրդ ժողովուրդը, նախնում ամենաճնշված և ընկճված ժողովուրդներից մեկը:

Սակայն քրդերի կյանքի վերոհիշյալ պատմական և այլ պայմանների շնորհիվ նրանք Հայաստանի խորհրդայնացման ժամանակ բոլոր ժողովուրդներից ամենահետամնացն ելին: Վնչ մի հնարավորություն չկար քրդերի մեջ կուլտուր-լուսավորական աշխատանք կատարելու. չկային վնչ դպրոցներ, վնչ ինտելիգենցիա, առանց վորոնց անկարելի չե կուլտուրական վորևե աշխատանք կատարել:

Քրդական իրականութեան այդ բացառիկ ծանր պայմաններում Հայաստանի Լուսժողովուրդապետ հարկադրված եր, վորպես ժամանակավոր միջոց, հրատարակել քրդերի համար Լազոյի այբուբենը՝ հաջկական տառադարձութեամբ: Սակայն յերբ փորձը ցույց տվեց, վոր Լազոյի այբուբենի մեջ քրդական լեզուն չափադանց աղավաղված է, և այդ այբուբենն իր բովանդակութեամբ չի համապատասխանում ժամանակակից աշխատանքային դպրոցի պահանջներին, Լուսժողովուրդապետը վճռական միջոցներ ձեռք առավ կազմելու քրդերի համար հատուկ այբուբեն՝ հիմնված լատինական տառադարձութեան վրա: Այդ այբուբենով հրատարակվելու են քրդական նոր գասագրքեր՝ լիովին հարմարեցրած քրդական կենցաղին և լեզվին: Այդ հարցի շուրջը Լուսժողովուրդապետը միջանի անգամ առաջարկներ արեց համամիութենական Գիտութեանց Ակադեմիային և Հայաստանի Գիտութեանց ու Արվեստների Ինստիտուտին ու Լուսժողովուրդապետին կից Ազգային Փոքրամասնությունների Խորհրդին:

Այս տարի փետրվարի 25-ին Բագվում, Աղբրեջանի հետադոստան և Ուսուճանախրման Ընկերութեան թյուրքաբանական սեկցիայի

և թյուրքական նոր այբուբենի Համաթիութենական Կենարոնական կոմիտեի Գիտական Խորհրդի նիստում հաստատվեց քրդական նոր այբուբենի նախագիծը:

Այդ թիվն, անպայման պատմական մի անցք է քրդերի կյանքում: Մի ժողովուրդ, վոր բառիս բուն իմաստով խարխափում էր «նախապատմական խավարի» մեջ, վորը դարեր շարունակ հեծում էր գիշատիչ կողոպտիչների չեղևաթյա ճանկերում, առաջին անգամ հրավիրվում է, վորպես Մեծ Միության իրավահավասար անդամ, կուլտուրական կյանքին հաղորդակից լինելու: Քուրդ ժողովուրդը լիակատար հնարավորություն է ստանում բարձրանալու կուլտուրական մի աշխարհի մակարդակ վորի վրա նա կկարողանա արտահայտել իր սանդաղործական ուժերը և ընդունակությունները և ամենաարդյունավետ կերպով մասնակցել նոր կյանքի շինարարությանը:

Պետք է տեսնք, վոր քրդական այբուբենի հարցը շատ հին է նա ավելի քան մեկ և կես ասարվա պատմություն ունի: Առաջ ել փորձեր են լեղել քրդական այբուբեն ստեղծելու: Մակաջն այդ փորձերը ձախողվեցին. նրանք ամեն անգամ մերժվում էլին քրդերի կողմից, վորովհետև այդ փորձերի միջից պարզ յերևում էր ձուլման քաղաքականությունը: Իմպերիալիստների կամքով կազմվող քրդական այբուբենները վնչ թե կուլտուրա սերմանելու դործիքներ էլին, այլ քրդերին միջագային բարկությունների ժամանակ ոգտադործելու նրանց ամենաձեռնաուղ կեցվով շահագործելու գեղեր: Անա թե ինչու իմպերիալիստները, մանավանդ Անգլիան, պրոպագանդ են մղում Արևելքում լատինական նոր այբուբեն մրացրնելու դեմ:

Ընդառաջելով քրդերի հողևոր պահանջներին և համաձայն խորհրդային իշխանության աղբային քաղաքականության, Հայաստանի Լուսժողկոմատը մի շարք միջոցներ է մշակել քրդերի կուլտուրական մակարդակը բարձրացնելու համար: Ըստինքյան հասկանալի չե, վոր այդ միջոցների գործադրումը կախված է բավականաչափ պատրաստված կուլտուրական դործիչների գոյությունից: Մակաջն տարաբախտաբար քրդերի մեջ շատ դժվար է գտնել այդպիսիք: Ուստի Լուսժողկոմատի հերթական և հարվածային ինդիքներից մեկն է՝ պատրաստել քուրդ վորակիալ դործիչներ:

Կամենալով դուրբացնել և արագացնել քրդական նոր այբուբենի կիրառումը, մենք վորոշեցինք՝ քրդական խորհրդակցության մասնակիցների ստահանջով և Հայաստանի Լուսժողկոմատի հավանությունով, լույս ընծայել ներկա ինքնուսուցման այբուբենը՝ ղլխավոր

րապես քրդական չերիտասարդ ինտելլիգենցիայի համար, այն է՝ ուսուցչության և հայերենում և ուսուցերենում գրագետ հասարակական այլ գործիչների համար:

Այբուբենը կազմողների նպատակն է՝ տալ, վորպես լրացում քրդական ակադիլի խորհրդակցության ժամանակ տեղի ունեցած պարապմունքների, մի շարք գործնական վարժություններ լինքնուրույն, առանց կողմնակի ոգնություն մայրենի լեզվով գրագիտություն ձեռք բերելու:

Այդպիսով այս ձեռնարկը հնարավորություն կտա առաջիկա մանկավարժական դասընթացների համար ունենալ մայրենի լեզվով դրագետ քրդերի վորոշ կադր, վորոնք դասընթացներում սիստեմատիկ պատրաստություն կստանան, վորպես ասիլիդագործիչներ՝ քրդական նոր այբուբենը տարածելու և քրդական ղարոցում մայրենի լեզու մացնելու համար:

Տարաբախտաբար, այբուբենը կազմելիս մեր տրամադրության տակ լեղած կարճ ժամանակամիջոցը, վորը, բացի պրահեց, զուգադիդեց քրդական խորհրդակցության և կադմակերպչական այլ լալխատանքներին, մեզ հնարավորություն չուվեց ամբողջապես կենտրոնանալու ինքնուսուց պայբուբենի վրա և ավելի խնամքով մշակելու նրանում գեղեկված նյութերը: Այլ պատճառով հնարավոր են միքանի բացեր, վորոնցից դժվար է խուսափել այսպիսի մի նոր և չավագանց բարդ գործում, մանավանդ աշխատանքի վերոնիշյալ աննպաստ պայմաններում: Այնուամենայնիվ, նկատի ունենալով այն անսովոր հետաքրքրությունը, վոր ցուցաբերեց քրդական չերիտասարդությունը, մենք հույս ունենք, վոր գերբը լիակատար համակրություն կգանի նրանց կողմից և դրական արդյունք կտա:

Կ.Ս.ՋՄՈՂՆԵՐ

M K Ə D D İ M Ə

Rys mutlak çar höquməti fəth etdiyi əlqələri rys kapitalına xidmət edici müstəmlə qələr hesab edirdi.

Qənar əlqərin, xsysi olaraq Zakafkazjanın sənajə kapitalına bogmaq, çar höqumətinin iktisadi səjasətinin xassələrindən idi, çünki by əlqələr mərqəzi sənajəə jalınyz xam mal tədariq ətməli-idilər.

Qənar əlqələrdə jazajan millətlərin lisanına karz təzjik və by millətlərin öz ana dillərində mədəniyyətin juqsəq dərəcələrinə çatmaqna hər durlu mumanəət səjasəti çar höquməti tərəfindən sistematiq syrətdə icra olynyrdy.

Rys höqumət dilini jajmak, sun'i və səbrən xsysi mədəniyyət saçmak ilə, çar höquməti həz kəti məksədi olan ryslazdırmaja çalyzırdı.

Qurdlər yzyn muddət bu ryslazdırma səjasətinin cərganına duzmurdulər.

Onların ibtidaji halda, əzirətlərə bəlundəd, bəjlərin və zəjlərin nufyzi altda olan, qəcəri—maldarlık həjatına əl vurylmyrdı. Kapitalizm qurdlərin feodal—əzirət iktisadiyyətinə qirizə bilmirdi

By səbəblərə qərə və səjasi nukteji nəzərdən, çar höquməti qurdlər arasında ryslazdırma səjasətini qəçirməqə maraklanmıjarak, onları feodal—din mədəniyyəti qərcivəsi daxilində çuruməqə byraxırdı.

Qurdləri öz mədəni himajəsi altına almak üçün birinci addım, çar höquməti tərəfindən, Sürməli kəzasında 1904-ci ildə açılan qurd məqtəbi hesab olynyrd.

By məqtəb nəzdində qurdlər hesabına olaraq bir internant təşqil olynyrdy. Byrada kadrolar emələ qəlməli idilər, qi çar höqumətinin məarif məksədlərini qurdlər arasında jajsınlar. Qurdlərin əqsəriyyəti jazajan, sultanlar Turqijəsində, və feodal-din pərəst İranda vəziyyət byndan jaxş dəqil idi.

Haqim feodal kyrylyzynda qəcəri və Maldarlık həjatı qəcirən, bir çok tajfalara bəlundən və bunların başlarında satılma və ruşvətخور şəxslər bylynan qurd qutlesi öz əlifbası olmadıq halda savad jajmaga kadir dəqil idi. Oktjabır inklabı mutləkijjətin və byr-

zyazjanın təzjikini atarak, həmişəliq-olarak çar höqumətinin, milli. Boyyndyrygyny məhv etdi və qəhnə istibdadın, dvorjanların qəşşələrini, zandarmaların xarabatı üzərində bəjuq və sarsılmaz kardaşlık ittifaqının binasını kojdy.

By ittifaqa əzilən millətlər musavi olaraq daxil olırlar. Millətlərin bərabərliqi milli tərəkkinin azadlığı, hər bir milli təzjikin kaldırılması, xəklər kardaşlık—by zyalar ilə proletarjat qəhnə rysijə tərəfindən əzilən millətləri idarə etməqə bazlayır.

Oktjabır, ilə həkikəten „insan nəslı dircədi“. Əvvəlcə əzilən xalk, əsrlərdən bəri daşdıqları kyl zəncirlərini atarak kuvvətli dalga qibi ezlərini dyrmydan jeni həjata dogry—mədəni kyrylyş səbhəsinə atırlar.

Sabik rysijə ərazisində jazajan çok millətlər birinci dəfə fələn ez səjasi və mədəni istiklalijjətlərini kyrmaga qeniş imqan bylyrlar.

Şyra cəmhəriyyətlər ittifaqının hudydsız topraklarında azad olmyş millətlərin tarixdə qərunmijən bəjuq jaradıqlyk fəalijjəti kalxır. Az bir zəmanda, dogry inklabi surətlə, butun əlqədə, jorylmaksızın və təqid məarif izləri jajlyr.

Savadsızlyq ləgy ətməq üçün qeniş məqtəblər səbəqəsi və juzlərcə qəzetə və zyynnallar məjdana qəlir. Butun milli cəmhəriyyətlərdə, əlqələrdə, dairələrdə, fənni kəmitələr və şyralar təşqil olynyrd. Bəjuq rəhbər Lenin vəsiyyət etdiyi mədəni inklab başlayır. Butun millətlərin zəhmətqəş qutlaları əlakədar olaraq şəqlən milli, mahijjətcə bejnəlmiləl bir mədəniyyət jaradırlar. Savadın nə oldygyyny bilməyən millətlər əzlərinə jaz təradırlər, başkaları, qeriidə kalmış jaz şəqillərindən, jəni, halhazırdaqi mədəniyyətin tələbatına uyyun şəqillərə qəçirilər. Hər bir şəjdən məhrym və əzililmiş millətlərdən biri olan qurd milləti dəxi umymi cərgəndən qeridə kalmadı.

Ancak jykarıda ziqr olunan tarixi və başqa, qurd həjatının şərajitləri nəticəsində, bynlar Ermənistan şyraladıqly zəman millətlərin ən qeridə kalmış oldylar. Qurdlər arasında məqtəb və zıjalı olmadıqlyndan mədəni—məarif izləri aparmak imqan xaricində idi.

Qurdlərin halı by adyır şərajitlər daxilində oldyqlyndan Ermənistan məarif Komisarlığı, muvəkkəti carə olaraq, erməni huryfati ilə olan Lazonın qurdca əlifbasını nəşr etməqə məsbyr oldy.

Laqin təcürbə, Lazo duzduqu əlifba qurd lisanın pozdygyny və jeni zəhmət məqəblərinin tələbatına muvafik olmağın qəstordı. Məarif Komisarlığı, qudlər üçün, latin əlifbası əsas olmaq üzrə, xsysi əlifba tərtib etməyin kəti təşəbbusatında bylyndy.

By əlifba, qurd lisanına və jəşajəşna yjgyn tədris qitabları nəşr etməyə jaramalı idi.

By məsələdən etəri Ermənistan məarif Komisarlığı dəfələrlə umum ittifaq fənlər akadəmjasına, Ermənistan fənn və sən'ət institutuna və xırda millətlər şyrasına muracət etmişdir.

By il Fəvralın 25-də Baqyda Azərbaycan tədkik və tətəbbə, cəmiyyətinin turqoloji şebəsinin və şyralar İttifaqının jəni turq əlifba məqəzi komitəsinin fənn şyrasının muttəhid iclasında jəni qurd əlifbasının lajhəsi təsdik olyndy.

By tarix qudlər həyatında bəjuq və tarixi bir hadisə olmaqdadur. Qəlmənin tam mənasilə „tarixdən əvvəl olan karanlıqda“ olan və əsrlərlə sojkynty canavarların dəmir pəncələri altında inləjən bir millət birinci dəfə bəjuq ittifaqın musavi hukuk bir uzvu qibi jəni mədəni həyata dəvət olynur mədəniyyətin juqsəq dərəcəsinə çatmaga imqan bylyr və by səbhədə əz jaradşylyk kuvvələrini və kabilijjətlərini bryzə verməyə və jəni həyat kyrylyşynda artıq muvəffəkijjət ilə iştiraq etməyə muktədir olyr.

Qurd əlifba məsələsi çəkəsqi və əsr jərm tarixi olan bir məsələdur. Əvvəldən də qurd əlifbası məjdana qətirməq üçün təcrübələr olmyş fəket by təcrübələr nəticə verməmiş və qudlər tərəfindən rədd olynmyşdur, çunqi by təcrübələrdə ap aşk assimiliator səjasəti qərulur idi. İmpərialistlərin xahişi ilə tərtib olynan əlifba mədəniyyət saçmak üçün dəqil, jalnız səyasi karışylyk zamanlarında qudlərdən istifadə və onları artıq istismar etməq üçün bir alətdur. By dur qi impərialistlər, xsysən İnqiltərə, şərkdə latın əsas üzrə jəni əlifba qəçirməq əlejhinə təbligat aparırlar.

Qudlərin mənəvi ehtjaclarının təmini üçün və qudlərin mədəni dərəcəsinə juqsəltməq ygrynda Ermənistan məarif Komisarlığı şyra həqumətinin milli səjasətinə muvafik olan bir çok ölçülər kəjd etmişdir. Əzu əzunə anlaşylyr qi by ölçüləri icra etməq qifajət dərəcədə hazırlıq mədəni işçilərin olmasından asylydyr, hansylarqi təəssuf olsyn qudlər əsasında tapmaq muşqul dur.

Byndan etəri məarif Komisarlığının kabagında dyran ən birinci və tələsiq məsələ qudlərdən iktidarlı işçilər kadrosy hazırlamaqdur.

Jəni qurd əlifbasının həyata qəçirməq işini iləri surməq və əsanlaşdırmaq kəsdiyə, biz, qudlər muşavərəsində iştirak edənlərin təqdidinə və Erm. məarif Komisarlığının təsdiklə by əlifba qitabçasını byrakmaka kərar verdik.

By əz əzunə əjrədən qitab xsysi olaraq ermənəcə və rysca savadlı olan qənc qurd ziyalılarına, muəllimlərə və başka ictimai işçilərə ajid dur.

By qitabçası tərtib edənlərin məksədi, qurd aktivlər muşavərəsi zamanında juxarıda ziy olynan şəxslərə onların təcrübəvi məşğələrinə əlavə olaraq bir sıra pratiq məşklər verməq dur qi onlar heç qəsi n qəməqi olmadan mustəkillən əz ana dillərində əlifba savadsızlyklarını legv etsinlər.

Bəjləliqlə, qitabca, açylacaq pedagozi kyrsilər üçün ana dilində savadlı muəjjən qurd kadrosı əldə etməyə imqan verir, hansylarqi jəni qurd əlifbasını həyata və qurd məqəbinə ana dilinə qəçirməq üçün birinci rəhbər—işçi olaraq sistematik hazırlıq alacaklar.

Təəssuf qi by qitabçasın tərtib etməq işi təcili oldygyndan, qurd muşavərəsi çagırmak və başka təşqilat işləri by vəkə təsaduf etdiyindən qitabca üzərində əsaslı dajanmaq və məvədlər üzərində dikkətli çalışmaq mumqun olmağ.

Onyn üçün də juxarıda qəstərilən şərjəit daxilində by təvri jəni və aqır bir işdə bir para nuksanlardan sakınmaq olmağ.

Bynlar ilə bərabər biz umid edirik qi qurd qənciləri tərəfindən jəni əlifbaya qəstərilən fəvkilədə mərak nəticəsində by qitab məhəbbət kazanaraq lazimi səmərə verəcəq.

ПРЕДИСЛОВИЕ.

Самодержавное русское правительство рассматривало покоренные страны, как колонии, призванные способствовать развитию русского капитала. Всяческое торможение развитию промышленного капитала „окраин“, долженствующих быть только поставщиками сырья для центральной промышленности, характеризовало экономическую политику царского правительства, в частности по отношению к Закавказью.

Этой экономической политике соответствовала политика в области „культурного строительства“ по отношению к „инородцам“, политика гонения против языков заселяющих „окраины“ народов. создавания препятствий к приобщению трудящихся масс к более высоким формам культуры на своем родном языке, политике, проводимой царским правительством систематически.

Навязыванием государственного русского языка, искусственным и насильственным насаждением соответствующей „культуры“ самодержавие преследовало достижение своей конечной цели—обрусения всех инородцев.

Закавказские курды долго не попадали в водоворот этой руссификаторской политики. Их примитивный быт кочевников-скотоводов, разделенных на племена, возглавляемые шейхами, беками, оставался не тронутым. Капитализм не внедрялся в феодально-родовую экономику курдов. В силу этого обстоятельства, а также по причинам политического характера, царское правительство, не будучи заинтересовано в проведении руссификаторской политики по отношению к курдам, оставляло их без внимания, предоставляя их коснеть в рамках феодально-религиозного быта. Первой попыткой охвата курдов под свое „культурное покровительство“ можно считать открытие царским правительством в 1904 году в Сурмалинском уезде первой курдской школы.

Организованный при этой школе интернат, содержащийся за счет трудящихся курдов, должен был стать питомником,

выращивающим кадры, проводящие просветительные цели самодержавия среди курдов.

Не лучше было положение курдов в султанской Турции и клерикально-феодальной Персии, где живет подавляющее большинство курдов.

При господствующем феодальном укладе жизни, кочующем скотоводческом образе хозяйства, разделенные на множество племен, возглавляемых продажными и подкупными главарями, курдская масса, лишенная своей азбуки, не могла создавать условий для распространения грамотности.

Октябрьская революция, сбросив гнет самодержавия и буржуазии, навсегда уничтожила также национальный гнет на развалинах старого самодержавия дворян, попов и жандармов, основала великий и несокрушимый братский Союз, в котором угнетенные народности входят как равноправные члены. Равенство наций, свобода национального развития. искоренение всякого национального гнета, братство народов—вот под какими лозунгами руководит пролетариат угнетенные народы старой России“.

С Октябрьской революцией, поистине, „воспрянул род людской“: прежде угнетенные народы, сбросив вековые свои цепи рабства, могучей волной неудержно рвутся навстречу новой жизни—на фронт культурного строительства. Многочисленные народности, населявшие территорию бывшей России, впервые на деле получили широчайшие возможности для своего политического и культурного самоопределения. На необъятном пространстве Союза советских республик закипела небывалая в истории гигантская творческая работа освобожденных народов. В ничтожный срок с поразительным, поистине революционным темпом разворачивается по всей стране гигантская просветительная работа. Возникает широкая сеть школ по ликвидации неграмотности; издаются сотни газет и журналов. Во всех национальных республиках, областях и районах создаются научные комитеты, ученые советы и проч. Началась завещанная Великим Вождем Лениным культурная революция трудящейся массы всех национальностей, создающая „национальную по форме и интернациональную

по содержанию" культуру и приобщающая к ней эти массы, Народы, никогда не имевшие своей грамоты, впервые создают себе письменность; другие переходят от отсталых форм письменности к новым, более отвечающим потребностям современной культуры.

Не остался в стороне от общего движения и курдский народ, один из самых обездоленных и забытых в прошлом народов.

Но в силу вышеприведенных исторических и иных условий жизни курдов, последние к моменту советизации Армении оказались самыми отсталыми из всех народностей. Вести культурно-просветительную работу среди курдов не представлялось никакой возможности: не было ни школ, ни интеллигенции, без которой немыслима никакая культурная работа.

При таких исключительно тяжелых условиях курдской действительности НКПрос Армении вынужден был, в виде временной меры издать для курдов азбуку гражданина ЛАЗО с армянской транскрипцией. Но когда опыт показал, что в букваре ЛАЗО курдская речь сильно искажена и что по содержанию своему букварь этот далеко не соответствует требованиям современной трудовой школы, НКПросом были приняты решительные меры к составлению специального алфавита для курдов на основе латинской транскрипции, для издания на нем новых курдских учебников. С предложением по этому поводу НКПрос неоднократно обращался и во Всесоюзную Академию наук, и в Институт Наук и Искусств Армении и в Совнацмен НКПроса.

25-го февраля текущего года в городе Баку на объединенном заседании тюркологической секции общества обследования и изучения Азербайджана и Научного Совета Всесоюзного Центрального Комитета Нового Тюркского Алфавита был утвержден проект нового курдского алфавита.

Эта дата, безусловно, является крупным историческим событием в жизни курдов. Народ, находившийся в полном смысле слова в „доисторическом мраке“, веками томившийся в железных тисках хищников грабителей, впервые призывается, как равноправный член Великого Союза, к новой культурной жизни, получает полную возможность поднять-

ся до такого культурного уровня, на котором он мог бы проявить свои творческие силы и способности и с наибольшей продуктивностью участвовать в строительстве новой жизни.

Надо заметить, что вопрос о курдском алфавите — вопрос очень старый, имеющий за собой более чем полуторавековую историю. И раньше были попытки создать курдский алфавит; попытки эти, однако, не увенчались успехом и всякий раз отвергались курдами, ибо в них очень ярко проглядывала ассимиляторская политика. Составлявшиеся волей империалистов курдские алфавиты были орудием не для насаждения культуры, а для использования курдов при международных политических осложнениях и для наивыгоднейшего их эксплоатирования. Вот почему империалисты, особенно Англия, ведут пропаганду против введения на Востоке новых алфавитов на латинской основе.

Идея на встречу духовным запросам курдов и в соответствии с национальной политикой Соввласти, НКПросом Армении намечен ряд мероприятий по поднятию культурного уровня курдов. Само собой разумеется, осуществление этих мероприятий находится в тесной связи от наличия достаточно подготовленных культработников, которых, к сожалению, очень трудно найти среди курдов. Поэтому одной из очередных и ударных задач НКПроса является подготовка среди квалифицированных культработников курдов.

Желая облегчить и ускорить работу по проведению нового курдского алфавита, мы решили, по настоянию участников курдского совещания и с одобрения НКПроса Армении, выпустить настоящий букварь — самоучитель, предназначенный, главным образом, для молодой курдской интеллигенции — учителям и другим общественным работникам, грамотных на армянском или русском языке.

Цель составителей — дать означенным лицам, дополнительно к практическим занятиям во время совещания курдского актива, ряд практических упражнений для самостоятельного, без посторонней помощи, самоликвидирования своей азбучной неграмотности на родном языке.

Таким образом, самоучитель даст возможность иметь к предстоящим педагогическим курсам некоторый кадр грамот-

ных на родном языке курдов, которых на курсах ожидает систематическая подготовка в качестве первых работников-пионеров по проведению нового курдского алфавита и переводу курдской школы на родной язык.

К сожалению, срочность работы по составлению самоучителя, которая к тому же совпала с созывом курдского совещания и с другими организационными работами, не дала возможности всецело сосредоточиться на самоучителе, для более тщательной разработки помещенного в нем материала; потому возможны некоторые недочеты, которых трудно избежать в таком новом и крайне сложном деле и при наличии указанных выше неблагоприятных условий работы. Но тем не менее, мы все же надеемся, что при том необычайном интересе, который проявляла курдская молодежь к новому алфавиту, книжка все же встретит сочувствие со стороны курдов и даст благоприятные результаты.

Составители.

XƏ-XƏ HİNBUNA
XƏNDÛNA NVISARA
KURMANÇI

392-72

§ 8. Luri, luri

Çume həvşane l-mъ ba bu;
Мъ di karəkə xəzala l-bər rabu:
Nə ba bu, nə baran bu;
Нъзанъм сьма iza xəzala мьн ynda bu.

Luri. luri. luri!

Əze luryka xə dyluginъм,
Qasəki xəme xə drəvinъм.

Luri. luri. luri!

Çume həvşane l-mъ kurъsi;
Мъ di karəkə xəzala bər mələzi,
Nə kyll bu. nə hal bu:
Əz nъzam kuda ra bu
L-bər bərдыka dьle мьн rəkъsi.

§ 9. Kər, kor, rut u topal.

Kər. Kor, rut w topal çarəke rekeda dcun. Şəvə rəş bu. Nəşkeva kər got:

„Lawukno. həş bən, dəng te!“ Kor got: „rast dbezə: ha, wənə qərətü dyxanən!“ Rut gotə: „je mə bəşelinən!“ Topal got: „Gədəno. wəryn əm bə-rəvən. çane xə xəlaskən!“

§ 10. K o r

Kor cəra hılda reva cu. Rasti wı marəvək hat, gotə wı: „Axmaxo. cə tərənə cəra: Şəw, ro z tərta jəkə“ Kor gotə saqra: „Na, həjran. əz nə axmaxım. həma əz xə z'axmaxa dətərsəm: zəf mərəv hənə, rasta cəave wana saxən. həma əwanə zımn betərtər korən. qə təştəki nabinən. Vona wə jəki əz z tərta xə cəra dəğrəmə: nəbə ewe b cəv mənı rekən.

§ II. Rəşelə xapand

R ə ş : l ə

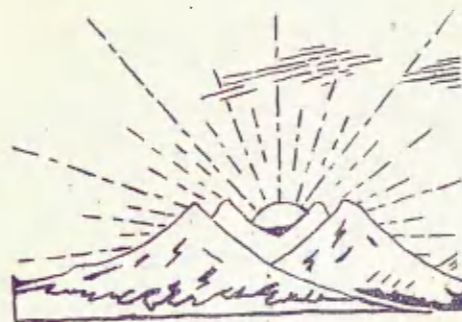
Bəko pəz-dəware xə bəri cole da. Roake ba

Bəko malxəjəki bəljan bu; zan bu həta nəvroz. kərnəmut. gamesqran mərəv gərəkə itbara xə zıvstane nəjnə.

Bəko pajize zəf dəbr bərəv dker həjwane xəra.

Saləke zıvstane drez kər, həjran kətə xame, qə z mal dərnəkət. Dəbra Bəko zu xə-laz bu; həma bəhar zi pəra dgişt.

§ I. r, u, o, v, i, ə, e, a, n.

ro

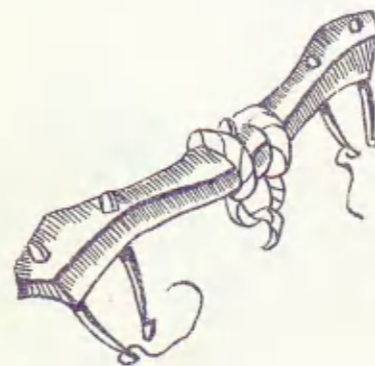
oro, ro... ro...

ru

ruvi

nir

Oro! ruvi, ruvi! ruvi rəvi.
Oro, ravə! rəvi, rabə.
a, ə.

nure. na. nə. nan.
nure nan ani.

A O U U R & N J J
 Nure ar ani? -na, Nure ar no ani,
 Nure run ani. Nana? -na, na!

na nana, runa, run!
 Nure ravi. Neri ravi.

§ 2. d, b, g, m, l, b

dar.

bar.

dəvə.

Nure grar ani. Garan bərdanə. Evare, gaven
 garan ani mal.

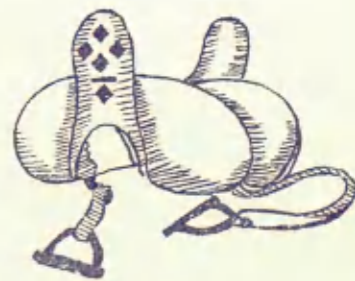
Gədə rabu. Bare dəve granə. Bəran bərdanə.
 İro baran dbarə, Əlo malə? — Əre, Əlo malə.

D B G M L b
 Bədo ar ani. Nure run ani
 De dərə də dru, Nado dərī da dda
 Nado dərī dada, Məlo malə.
 Məsələ: dəvə gəvənd?
 Bəra re bə, bəra dər bə.

§ 3. s, ş, z, z, x, ø, y, p, t.

sev

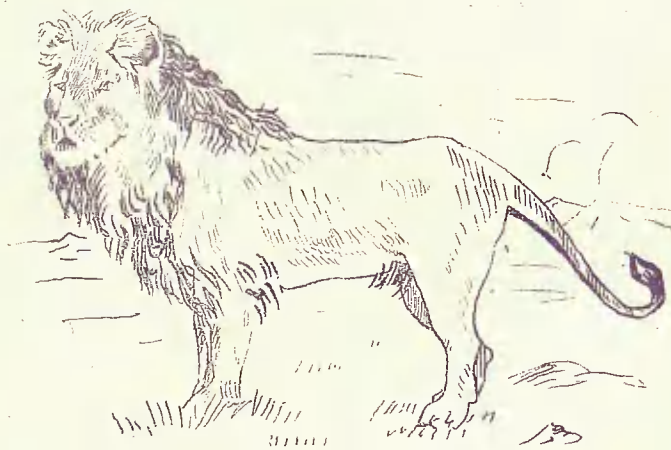
zin

pir.

Şvan

Şer

Sev sorə. Zine zenə, Sə rəşə. Dara xyrme
blyndə. Ava sar xoşə. Baran dbarə, iro sarə; deri
bьgrə, ode sarə.

Nivro şvan pəz ani gynd; Goze pəze xə dot,
şir da zare xəra. Zara şir xarьn. rəvin merga
bьlizzьn, bьgərьn, gyl sosьn bərəvkьn.

Əl ə g ə z

Ə l ə g ə z

Ələgəzo, tu xoş zozani:
Tu mьskana xoş gylani.
Ava Hamperte xoş-sar
Əm bir nakьn qə tu çar.
Ələgəzo, ty nə blyndi,
Həma z'həmu cja ja rьntьri.
Zozan, zozan! səd çar zozan,
Əm zu bьbьn tərра mevan!

Mətələ: 1. Təstəyə mən həyə: roze dıxa
du bərxə be həsti, şjar də həspə be rıh.

2. Gyr oğrə, həmə mərv nəbinə -
zhəmu cətərs.

3. Dərde dəvo qırs.

4. Həsne nəj xas - nə də qer, nə
də dəas.

5. Məhsi nəbə be dəasi.

§ 4. k, w, h, c, j, k

kəw

hьrc

əjar

kon.

təjr.

kər.

Goşte kəwa xoşə. Hьrc hьrme hьz dkə.
Kone mə zozane blənd daninə. Dja mən pəner
kьrə əjar.

Mi dkalə.

Av dkələ.

Həftəda həft roz hənə:

Lad, dyşəm, seşəm, carşəm, peşəm, ini, şəmi.
İro şəmiyə. sbe ladə, dyh ini bu.

Goze dcə sər kanije ave bine. Gyle z sər ka-
nyje te mal. Reva əwana rasti həv hatyn, şewre
dkyn.

Məsələ:

1. Təjre necirvan nykyle wi kerə.
2. Dar l kəwe nə kət, kəw l dare kət.

3. Bəra bhyr bə, bəra kur bə.
4. Bərxə ce z bər koze ce.
5. Kəqazək hats ru dənə (dənəcə) -
Mer gotə zənə:

Dw kəqəz yssa hurə -
qə naje xandənə.

V. W.

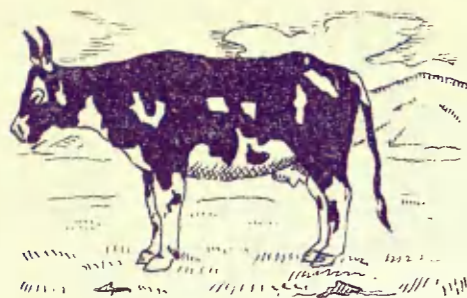
Kəroqlı av dycə

Ki dxəvətə-əw dycə

§ 5. ç, c, t, ɒ

Fil

Çelək

Gyle sbe zu rabu, çeləka xə dot, həwş pağş kыр, çer hыlda cu sər kanije av ani. Gyle bəroş tьzi av kыр, dani sər təndure; av kəlja. Gyle həvir stra, nan pət, şir-brыnç eəkыр, da zare xə. Zара ter хагьн, rəvin cun cimana gyl, sosьn dəstə kьн, kari bərəvkьн.

Zar manə cole həta evare. Evare hatьn mal, çeba wan tьzi kari bu, dəste hər jəke gyl sosьn bun.

L ə g l ə g

Dy ləgləga sere maləke helin çəkьrbun. Haçi ləgləga car çuçьk dərхьstьn. Çuçьk məzьn bun, l de-bave xəra frin hin bun; hər gav dьsnə sər gola, merga-cimana xəra хагьн anin; bəq, mьşk, mər, mərgisk.

Çer

Ləgləgo, ty-ləgləgi,
Ty bьharda teji zozane, walate məji;
Zvьstane dci bərije-walate gərme-qərmьstane.

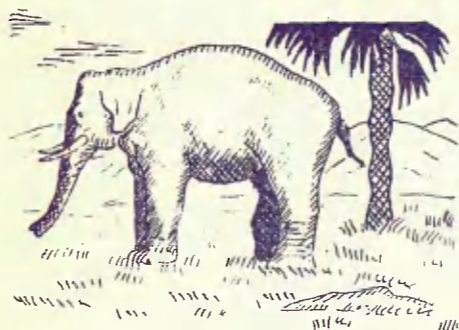
Məsəl: 1. Şer dьmrə-eərm dminə,

Mer dьmrə-nar dminə.

Donjeda merani dminə.

2. Dəste həne-dəng ze naje.

: 6. f. q. p

fil

qşik

qylыng

Ç o t k a r

Çəmal çot dkər. Əwi hılda çəməki çəh. cu sərə çot rəşənd. Paşə çot dkər.

Xuşka wi Pərişan wira nan ani. Çəmal u hərd du gaje wi zət wəstjan; əwi gaje xə vəkər, gırzəki giha da wənra. xə zi ruñst fravina xə xar. Paşə xarəne həvək vələzja, hənəzi, bina xə stənd, disa rabu, çot kər həta evare.

ç o t k a r

Evare Çəmal hətə mal, ga kərənə təwle. da giha, xə hətə mal, nane xə xar, raza.

Məsələ:

1. Та дәст дкә-çət, de u bar nakın

2. Ми рзе l бәрха xə накә.

§ 7. R u v i

ruvi

Ruvi, ruvi rəndəkə,
Sərə dele kərçəkə:
Əw ruvi xale mənə,
Роска xə kər şuzənə,
Гьз kəri hati mənə.
Тəwrə, берə, мərə-
Ньлдə-w hərə.
Hərgə nə bist u carə-
Sərə mьхьн qyttə darə.

u bərf təv hat, bu bagər; pəz-dəware Bəko l cole qər bu. Wi caqi Bəko l və bagərə rasti rəşələkə hışk-buj hat, qot: „Ax, rəşələ, rəşələ, tu cьma zu hati, ez zi xarəndьm: tə mala mьn zi xərab kər, mala xə zi sər!“

§ 12 Bьhar.

Bьhar hat. Ro drez bun. Gərm kətə ərdə. Bərf, buz dhəln; z ərdə hylm-qylm dərəkəvə. Av kəşja. Mərv dсьnə cole dxavьtьn: çot dkьn, gənm, çəh, garьs dсinьn, bostana dсinьn.

Bьhar.

Baqada dar şin bun. Mərg zi heşin bun: gyl, cıcək dərəkətьn. Mьnmnik, moz dьfьrьn sər kylilka, xəra xarən tər dkьn.

Сvik, təjr-tu b pəparəkəki xəş hatьnə, b şabun dьstren, z xəra helin sedьkьn, xəlqa bxyrra şa dkьn.

Şvan, bərxvana pez, bərxə xə bəri cole dane,
 dylizn, dьstren. Zar zğışka gələktər ləbhare şa
 bunə: l merq-cimana dgərən, dylizn, gyl, sosyn
 bərev dkn, z xera dəstə gyl sedьkn.

Bьhare həmu dəra şabunə.

§ 13.

Qzьka fərəsat.

Qzьka bələngaz ti-
 buna dьmr. Çiki cole
 əwe kuzək av dit. Cь
 fəida: kuz məzyn bu,
 qzьk nьkar bu kuz z
 dəwse bьlvinə. Əwe
 hьndьk-hьndьk kəvьre
 hyr avitə hundure kuz. Av hatə bər leva kuz,kuz
 tьzi bu, qzьke av xər, fьrri cu.

§ 14.

Navroz.

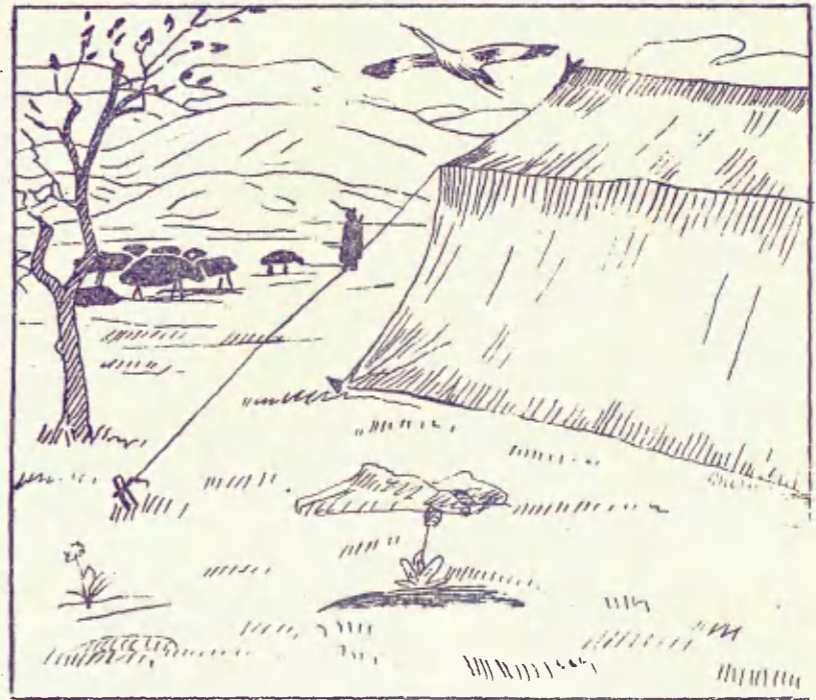
Almast gazi bave xə kьr sər fravine. Bave z
 Almaste pьrsi: „fravine mə iro cьjə?“ Almast qotə
 bave xera: „qət, tьst tьnə!“

Wi caoj bave we wera qot: „Waki ysano, hun
 navroze byxyn, hərəce bьminə z we, zьmьra bьhelьn
 şivera.“

§ 15.

Bьhar.

Zьvьstan cu, bьhar hat,
 Şevə rəş cu, ro dərket,
 Tirezə tave sər bərfe kət:
 Bərfe dhələ-av dbə,
 Dьnja b ave şa dbə.

Zar malada na minьn,—
 Hətə evare dgərən:
 Dьstren, dкənьn, dylizn.

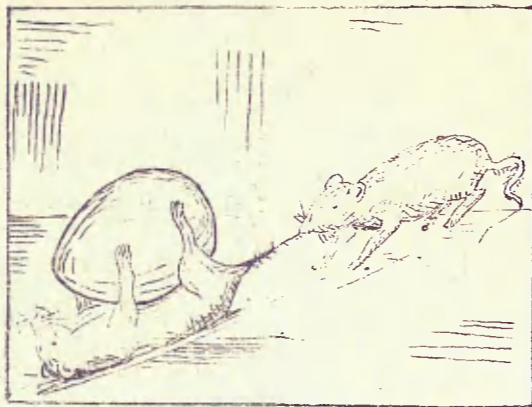
Dəngə bərxə, dəngə pez,
 Dəngə təjra notla sez
 Həmurra əşge dьn,
 Həmu zi bьxə şa dьkn.

Zьvьstan cu, bьhar hat,
 Hulm- qulm bь ərdə kət.

§ 16.

Мъške aqyl.

Dy мъшка hekək ditъn, xастъn бьбыn həгъn helina хə. Мъшка ньзан бу сəва бьбыn we heke. Мъškəke qə-tə həvale хə: „Əze vələzъm sər pьšta хə, ty heke texə nav lьnqe мьn, b dela мьn бьгрə u бьқшинə.“ Əwi yсəa zi кьr. Bwe fənde мъшка hek бьгъn cun helina хə.

Мъшка

§ 17.

Dy həval.

Dy həval gelida dсьn. Ньškeva һьрсəke da sər wan. Јəк rəvi, хə da pьş znara. Həvale dьne ma sər re, ньзан бу сəwa бькə; əwi хə mri avit sər re. Ньрс hatə sər wi, bin кьr; gəдə qəsta binə хə skand. Ньрс həw заньбу əwi mрьjə, lexьst cu. Həvale dьne зрьş зьnara hat çəm həvale хə, ze pьrsi: „ Ньрсə qə сь gyhe təda qot?“

„Həvale tə xравə, мьəjənətə: əwi roza tənqijeda tu һьшти, rəvi!“ çab da həvale wi.

Həval qərəkə həvale хə bir nəkə u nəдə dəste дьзтъна.

§ 18. Dik u көvгe bahali.

Çarəki dik xylija kyllik və dьda; nav хə-lijeda parcə көvгe ba-ha dit, qə: „сьrranə əva тьште nə lazъm? Axmax ninьn ke əw көvг ysa baha hə-sab dкьn? rasti, əze şa бьbuma, waki dəwsa wi көvгe baha həbə çəh buja.

Rastə, əwi çəh notle wi көvгri bahali nə rьndə, le waki həba çə bujə, мьn zi ter byxara.“

Dik.

§ 19.

Necirvan u һьрс.

Nado u Bьгo cun necire. Nado z qelida gazi кьr havale хə: „Wərə, ha wərə! мьn һьрсəki гьr-тъмə!“

— „Binə Wərə!“

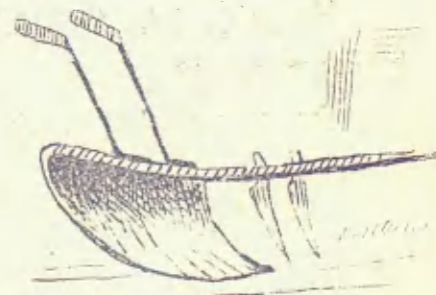
— „ Нькаръm binьm!“

— „ Wəki ньkari, ty хə wərə!“

— „ Nə, nahelə.“

§ 20. Du қотan.

Hostəki z parcə һəсьn du қотan cekьr. Қотanəк z wana kətə dəste çotkari. Çot-tkar bkotana хə şəv, ro co-le dxəvьti. Қотana dьne ma çəm хəje хə be хəvat.

Қотan.

Çarəke hər du qotan rasti həv hatın. Qotana çəm çotkari spi bu noqla ziv, z bərə rıntır bu. Qotana be xəvat rəş bu, zəng gırti bu.

Qotana zəng dırti z ja dıne pırs kır: „Sıma tu ha spi buji, şəvəq dıdı?“ Qotana spi çaba wi da: „Z xəvate əz spi bumə, həjran! tu xrab buji, tə zəng gırtijə z dəste vələzandına tə sər keləke!“

Məsələ: kə dxəvətə, əw duxə. Çane xəvatci hərtım saqə.

Be xirət ter na xə, tımme nəxoşə, be halə.

§ 21

Diwana məjmune.

Du pşika z carsje qre pəner dızın. Əwana nəzan bun cəwa l həv pərə vəkən. Pşika pənere xə hıdan cun çəm məjmune, təwəqə ze kırın əw

pənere wan z həv pərə vəkə. Məjmun çəm xə şa bu; əwə z qaləke qala mezin sekır, pəner z həv pərə vəkə.

Məjmune qəstika pəner kərə du parce—jəki məzın, jəki beuk, kşand. Z gırja məzın hılda zəkır, xə, disa kərə mezine, kşand. İçar parce dıne qran bu. Məjmune disa zəkır z parcə xə.

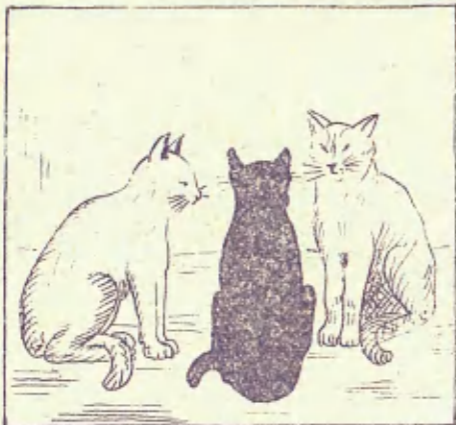
Pşika nheri, ja məjmune pe gırtıjə, we gışki buxə, gotıne məjmune:

„Əm z tə zəf razine! hər sı majə bıdə, əm xə-xə nav həvda pərə bıkın.“ Məjmun qot: „le əz axmaxə wamə, sbəda mın şxələ xə hıştıjə, z wəra pəner nivi dıkm ?.. Də zu bıçəhmın z bər cəvə mın; pənere majə—əw zi həqə mınə.“ Pşika paşja stuje xə xyrand, por poşman cun.

Mətələ: „Runıştıne se pşik; peş hər pşikəkə

runьstьnə dy p̄šik. L sər dela hər p̄šikəkə runьst̄-
tijə p̄šikəki.

Гьška cənd p̄šikьn l wedəre?

§ 22.

Murije xirat, həspe bavo
bexirat.

Murije xirat havineda hə-
mu waxt dxəv̄ti—çəh, qə-
nym bəreṽ d̄kьr çijə xə sə-
ba zv̄stane. Muri fəhm d̄kьr,
wəki əw havine nə xəv̄tə,
təgbira zv̄stane nəkə, zmere xə bəreṽ nəkə, we
zv̄stane z bьrcija bьmьrə.

Həspe bavo cь d̄kьr havine? Əwi qə fьkra zv̄-
stane nə d̄kьr: hər ro dьstra, dьlist, hətə hat pa-
jiza sar; coleda qə sitar nə ma. ƭi, bьrci həspe

bavo cu çəm muri, təwaqə kьr, qot: „ mьn xəj kə
hətə bьhare.“

Muri mətəl ma, ze pьrsi: „havalə, le tə cь
d̄kьr havine?“—„qot: mьn ha dьstre, dьlist, kef
d̄kьr!“

Waki ysanə, rasti bezьmə tə: əz nьkarьm ko-
məke bьdьmə tə: mala mьda nə çijə həjə, nə xarьn
sələxanara: zu bьçəhmə z bər cəve mьn, fьnti,
miftəxori!

MƏSƏLƏ: Kijə dxəv̄tə-əw dьxə.

Kijə na xəv̄tə-əw z bьrcija dьmьrə.

§ 23.

Xirat u bexirat.

„Sbe aze bьxəv̄tьm, iro bьgərym“, qot jə be-
xirat;

— İro əze bьxəv̄tьm, sbe bьgərym, qot jə
xirat.

§ 24.

„Ƨəmo, lawo, iro əme həryn kələndije bьk̄šinьn“
Həsə qotə kyre xəra.

— „Kəko, pьşte mьn deşə, qə hale mьn tunnə,
əz nьkarьm.“

— „Ƨəmo, warə əm həryn taşte bьxyn!“

— „Kane kəwcije mьni məzьn? zu bьdьn!“

Ƨəmo got.

MƏSƏLƏ: xarьn xoşə, kьryn rəşə. Hətə məryb
nə xəv̄tə, nan naхə.

§ 25.

Qыk çuçuke xera şiret dke.

Qыkёke qote çuçuke xera: „mqati xё bьn: isan zёf jёma-ne, je wa bьkuzьn.

Caqe mёrvь be hьnda wё, xar dьbё ёrde, hun bьzanbьn, ёw dxozё kёvьr hьldё bavezё wa, wa bьkyzё. Mqati xё bьn!“

Çuçukёke qote dja xё: „bёlki kёvьr paşla wida hёbё, ёw qё xari ёrde nebё?“

Wi caqj dja wana qot: „hun nha be şirete mьn dkarьn xё xёj kьn: hun z mьn fёresattьrьn“

§ 26.

Ruvi u kёw.

Ruvie ti u bьrci Isёr zьner kёwe dbine. Ruvije feldar dyşьr-miş dьbё cёwa kёwe bьxapine, waki bьqrё.

Ruvi raji danё kёwe: „tu cь kёwёki başı u rьndi, c'ёv sori. Ёz dьkьrьm denge tё dьha xёёşё. Dё bьstre, ronaja mьn, dьle mьn şakё!“

Rёj xёbёre ruvira kёwe z şabuna aqьla xё un-

da kьr, c'ёve xё qьrt, kьrё qёw—qёw; qёwё—qёw lber zanga kёt. Ruvije xёje fel u fnaza hedi-hedi xё gihandё kёwe u qьrt.

Kёwa bёlёnqaz heza hata fьkre fele ruvi, gotё: „ruvije be—rehm, be—ёmek, tё ёz gьrti, qё razьxe nadi mьn!“—„Z'ёf razimё, kёwa mьn!“ Ruvi b şabuna dёve xё z'ёf vёkьr; we waxte kёw z dёve wi fьri Isёr zьner dani, qote ruvi:

„Ltё sёhet bё, qoşte kёwe xёёş bu? ёze axmax bum, caqe stra, mь c'ёve xё qьrt.“

— „Ёz ztё axmaxtьr bum,—ruvi qot,—„mьn ter nёxari razьxi da tё: fene tё je ruvi zi zedё-tьrьn.“

MƏSƏLƏ: Dar lкewе nё kёt, kёw ldare kёt

§ 27. Cёv ronkaji

Daje, ёz dbem tё bьhistije: Z kurmançara nvisar din.

Bve nvisar-qёlёme

Їёv bьn tёv mьllёte mёzьn.

Əm bzmane xə bñvisyn,
Mñnet nekyn z kəsəki;
Eve nvisar—qələmə
Nazkyn qənc u xyrabi.

Tarijeda

İşqa sbe Imə da;
Zmanə mə qredaj
Nvisar-qələmə veda.

§ 28.

Kooperativa səva dxəvətyñ.

Gələ çara qyndi dbezyñ: „koperativ pak na xə-
vətə, hur-mur le tynnə; qə mərv nyzanə sь zə
bystinə.“

Gylje wa dbezyñ mərije janlyş, nəzan, sьmki
gyndyje rajsije kooperative qərəke byzanbyn əw təv
xəje we kooperativyn.

Gərəke rajsije kooperativa gyh byde sь dbə, sь
nabə bwedəre.

Hər Rajsije kooperative qərəke byzanbə:

- 1) Sьga l kooperative rajsici hənə,
- 2) Wəxteda dьdьñ pərə para xə jan ena,
- 3) Z ke koperativ dьstinə hur—mure dьkane.
- 4) Səwa qiməta datinə sər male stəndi u
dьfroşə.

5) Sь xərcə kooperative hənə.

6) Koperativ dəjn ddə ke?

Səwa dьxəvətyə kantrole sər wan?

Əva qyljana hər mərije para xə pərə danə
kooperative xə nvisinə, bunə rajsije kooperative, dka-
ryn pьrskyn.

§ 30.

Qara kooperative gyndijara sьjə?

Hər qəwata həvra, hər bkoperative gyndi ka-
ryn pak bykyn mal—idara xə.

1. Demək, qyndiara lazьmə maşinə. Həma ke
dkarə btəne bykьrə maşinə?—Lazьmə təv həv by-
bynə artel, sьmki byartelara dьdьñ ərzan.

2. Zgyndjara bona pakbuna çьsne dəware xə
lazьmə boqə zavode. Disa gyndiki tənə nykarə z
xəra boqə bykьrə u xəjkə. Həma koperativ, jane
artel karə hesa bykə.

3. Ke pərə gərək dəjn bydə gyndjara bəlki by-
karьbə xəra bykьrə toxьm, ga, çələke u pez?—
Həma gyndiki dəwləti—kulak karə bydə; həma ku-
ləke we sələfəkə ysa gran bystinə, gyndi xə by-
də nədə qə byñ dərnəkəvə.

Wьrra zi disa mala həvaltije te koməka gyn-
dja, xьlaz dkə zdəste kulaka: lazьmə gyndi hərnə
nahja xə bystinə pərə kredit (dəjn).

4) Kooperativ dьdə gyndijara parcə, nəft, şəkьr,
spickə u male dьne. Spekuljant (arьşverьşci) hər-
gav dxapinə gyndja, dьdə male xьrab u byha.

Kooperativ dьdə male saqləm u arzan. Gyndi
lazьmə xə bñvisyn kooperative, sьmki gyndi xə-xə
xəje kooperativenə.

§ 31.

Əz naхozьm ydi kocərije.

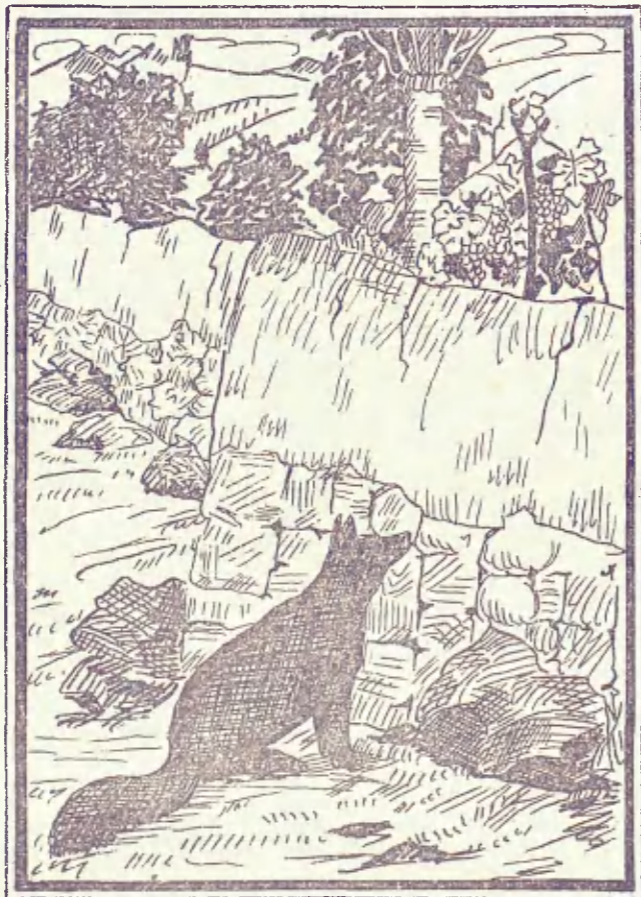
Əm gynde təzə nahja Taline l gəza Lenina-
kane z'əf razlyxe dьdьñə diwana Şewre bona we
jəke kь əm həta nyha kocər bun; sal-mьsal dьcьnə
eje dhatyn dəştə-mə nykarьbu hale xə pak bykra.

Iro mə stəndijə érd, əm dcinьn genьm, çəh. Gələka zmə nykarьbu əqьn bykra, ty nəbu çot, kotan.

Diwana Şewre da mə pərə, toxьm u kotan; mə əqьn kьr. Çinare mə kulak Həso Imə dьkənjə, dgot: „hun nykarьn əqьn bykьn, gərəke hun tьme hərəne ejaje zozana.“

We sale əkьne mə rьnd hat, mə hale xə xoş kьr, edi çinare mə tərka kocarije dan. Xeni we jəke lgynde mə vəbu məkteb, zare mə cunə xəndьne; edi zare mə karьn bynvisьn, byxunьn, həsab kьn. Əm z'əf rəzine z diwana Şewre.

§ 32. Ruvu u baq.

Çarəke ruvi dcə raşti baqəki tьrija te, dь-

nherə dora wi baqı sur kьrə; qə ilaça ruvi tьnəbu bykəvə beq. Dora beq cu hat, nheri qyləkə beuk sureda həjə. Ruvu şa bu, kьr bykəvə qylle, həma həxtə ruvira qylle z'əf təng bu: kьr-nəkьr, ty carə mkun nəbu.

Byhele u herə—həjfa wi tьrija te, nəcə zi—qə ilaç tьnnə bykəvə beq. Ruvu mətəl ma, nyzanə cəwa bykə. Ruvu fənd bu, da aqyle xə: se roza bər dəvə qylle ti byrci ma. Z byrcibuna ruvi no- tla dərzi zrav bu.

Roza cara ruvi qylleda kətə beq. Ysa xəər, z bərə betərtьr qalьn bu; wəki tər xəər, kьr dər-kəvə,—həma nha dьha cətьn dər-kəvə; qə ilaç tьnnə. Disa se roza byrci ma, roza cara ançax z-qylle dərket. Dərket, pьş xəva l baq nheri, xə-xə xəra got: „Ax, baqə, baqə, ty baqəki rьndi, tьrije te ztə zi rьntьrьn! həma həjf bu—əz byrci kətьm baq, byrci zi ze dərketьm.“

§ 33.

Du bra.

Du bra—Çəngo u Uso cun zəvie xə av bydьn. Hərd bra xəvьtьn həta nivro. Nivro şunda Çəngo bre xə hьşt zəvijəda, xə lexьst cu mal məanija şxyl. Uso da aqyle xə, fəm kьr: Çəngo səba şxyl nə cuje: Çəngo ruviti kьr cu səba fravine.

Uso zi məra xə hьlda, cu mal; xə da bər dərri bəlki byzanbə—cь qkə bre wi. Cь dit Uso? braje wi runьştьjə sər kulev, hekərune dьxə. Dja wi zera go: „tə cьma z braje xəra nə hişt? nə əw zi be, əw zi byrcijə?“—„E..., dajə! cьma tu nyzani zьke mə hərd bra jəkə: waki jəki zmə tər dьxə—braje dьne zi xə-xə tər dbə.“

Uso bhist, dəri vəkər, hatə hındyr. Çango zu-
zu pırs kər: „bra, tə zəvi xəlas kər?“—„Na“,
Uso çaba wi da;—„E... cıma? gərək tə xəlas bı-
kra, paşe bıhataj; le aliye nə avdaj we cəwa bı-
bə?“— „İale dıne xə-xə awe buxə, bıksinə xə, tu
şajşa məkşinə.“

Çango zanbu Uso cı go, çıb-çi kər bu, sorə—
moro bu, dənge xə nekər.

§ 34.—8 adare.

8 adare—roza zıne—xəbatcıje həmu dınjajejo.

L wəlate burçua u kəpıtalısta ıxtarja zıne
wəkə mer tıneje. Roza 8 adare əwana bəre
dın təv, dıxazın əxtarıja xə wəkə mer, həma
burçua nahelə.

Hukməta Şewre əxtarıja gışki zına wəkə me-
ra dajə. Zın dkarə re bıbə dəwlete; l mala xə-
da zi zın kəbənıja təmamə, z maleda para we
zi qasi ja meranə.

Zın l hıkməta Şewreda gərək bıçbın çəm
həv, waki gli u gotıne xə peşda bıbın, bona
təv şxule cımtəte bın, waki gli—gotıne wana peş-
da hərrə.

Məsələ:—Şer şerə: cı zıne, cı merə?

§ 35.

Roze l gulane.

40 salı bəre wakile xəbatcıje həmu wəlate
top bunə l mıçlıse u xəra kınş kərın roza əziz
l gulane. l gulane roze xəbatcıja təvje gışk aza-
buna xə dıxəzın.

Z we waxteda həmu wəlate burçuja xəbatcı

İzavotada xəvata xə davezın, b bejraqa serva dər-
dkevnə kuca, dıstren, klame azabıne dıbe-
zın. B wan klame əwana dbezn: gərək əm bı-
dəste xə aza buna xə bıstın.

Z wəlate burçuja dəwleti nahelın xəbatcı ro-
ze l gulane bıkın. Əwana dırsın qəwəta xə-
bətcija, bəlki xəbatcıje wana hıkumete dəst wana
nəgrın. Təne wəlate Şewre freqet bşabuna ro-
ze l gulane dıkın.

§ 36.

Nalog.

Diwana Şewre naloge (xərçə) dıstınə anqori
kare. Naloga sala peşnə diwana Şewre z'əf cə-
tın bun lgyndja. Nə bona we jəke, kə naloga z'əf
bu, cımkı pəj şerra təvə kəsıb bun. Hər qynd

кәтбу дәрде мала хә, бәлги һәр сь хьrab һьбу
шерда—сәкә.

L 1924 saleda bu kurlьaji, nan şin nәbu; 100
miljon manat nalog diwane z gyndja kem кьrьn.

L 1925 saleda 100 miljon manat danә nәhjara
sәba әvakьrna gundja.

L 1926 saleda 6 miljon male kәsib divana şew-
re хәрç sәrda һьldanә, ze na stinә.

2¹/₂ (du miljon niv) male kәsib zi nalog ser da
aliki l 1927 saleda b wanifьsa tәmambuna dәh
sale Şewrada. Demәk 8¹/₂ (hәşt miljon niv) male
gundja diwana Şewre naloga wan bәxşandijә, ze
nastinә.

§ 37.

Kolhoz.

„Oro, Мьсто,“ Koco got: „, tә bhistijә—Igynde
dora mә хә дьnvисьн kolektive; wәrә әm һәrьн
рьrскьн ська сәwa хә дьnvисьн?“

Koco u Мьsto rex һәv кәтьн, сунә gynde Хә-
lil. Lwedәre рьrs кьrьн; komsomole wi gyndi дьl-әşq
Koco u Мьstora саlьx дан, gotьн: „hun çabe бьdnә
hajguxkore, we talьmcja wara һьşinьн, әwe be,
wәra һәmu qanuna bezә. Hun сәnd mала gә-
rәke tәv һәv бьн, dәware хә, рәze хә бьnvисьн,
tәv һәv бькьн, әrde хә zi tәv һәv бькьн; wәkә tәv
һәv кьrьн, хәra sәdrәki кьfşкьн.

Hun кь tәv һәv bun, һunә tәv әкьн бькьн,
бькьşinьн, komәkә wә бьbә jәk.

Mәsәlә: dәste tәne dәng ze naje.

§ 37.

Hәrdu dьzмьн.

I

Aqә runьştijә
Ser kone pәrdә,
C'әve wi kәtijә
Lmale gyndija.

Aqә mtala dкә
Z kyrmança сәwa
Mal z wan бьstine
Gynd бькә weran.

Zьna bine hesir,
Zara tekә bәrxvan,
Şәv—ro бьxәbьtьн
Bona zьke aqә.

II

Ser tәpәki rәş
Cәnd һәv kyrmança
Fьkr dкьн, сәwa
Хьlaz бьн z'aqә?
Wәki хьlaz bә
Gyndi zь dәrda,
Bьra vә бьbә
Kәsibra mәjdan.

Hәrdu dьzмьньн:
Aqә gyndija,
Gyndi jәk bunә
Bo çane aqә.

§ 38.

Hyrjeta Oktjabre.

1917 s. 25 ciri peş b hesaba kəvn (7-ciri paş b hesaba təzə) dərkət hyrijetəke zəf məzən İdynjaje—hyrjeta Oktjabre.

Рәјәхъстьнә патşе Ісәр тәхте 27 sbate 1917 s. cebu hykmətəke ənəməti, ja notla hykməte bəre, kəvn disa dьkьrə şər.

Wi caqi wəlatə Urşete b wi şəri hətəbu xrab kьrьne. Palə u gyndi b həzara wi şerida dhatьnə qьrre, zьn zijare wan zi İmalda bьrcja qьr dьbun.

Pala u gyndi dəst we zylme rabun bьvve hykməta ənəmətira bdeste fьrqa kamynista kьrnə şər.

Fьrqa kamunista got: şər gərəkə tьnəbə. Wi şəri xrabkьrьn əm.

Ə'rd, kərxanə u zavod qərək bьgьznə xəbat-cjara': ərd gundijara, kərxanə, zavod palara; diwan zi təmam Şewrera. Fьrqa komunista dgot: „Gəlli həvalno, palə u gyndi, həgər hun dьxazьn xəlaz bьn z dəstə mьkədara, burzua, kapitalista u zьbьmkara, gərək hun bьbьnə jək; hьngə hun dkarьn dьzьmьna alt bьkьn.

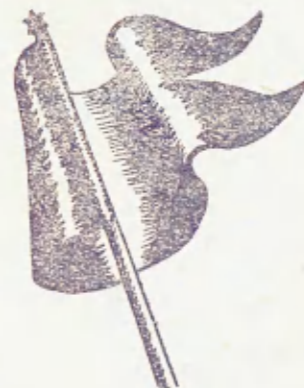
Palə (proletar) u gyndija bdeste fьrqa komunista dьzьmьne xə alt kьrьn, diwan kətə dəstə Şewre.

§ 39.

Bəjraqe sor.

Bəjraqe Şewre—bəjraqəke sorə,
Bəjraq qəwətə xəbətəjə;
Bmьlle pala gyndja rabujə.
Lhəmu mьləta bəjraq məlumə.

Bəjraqa mə sor bьnd ba ddə,
Ə'mre gundja, gymana kəsibanə.
Bve bəjraqe dьnja şa bujə;
Pala gyndi həvra jək bunə.

Bəjraqe mə—dьzьmьne bəgan, aqano;
Hər gav sər rja xə dьzьmьna z'əft dke
Pala, gyndja rekeda dbə,
C'əve dəwletja bəga dərđxə.

Bəjraq hьm qəwətə, hьm zi zьmanə
Bəjraqə qə naje zəfte sərrja Lenine;
Cьqa dьnjeda pala gundi hənə
Gьşk bve bəjraqerənə.

Bəjraq ja məjə, bəjraq bьndə,
Kə bər mə rabə—əw dьzьmьne məjə.

Bəjrəqə mə sor—tu c'əve məji,
Bgotna Lenine sər mylle gyndjani.
Əmə tə byğrın b həzar dəsti,
Əmə tərə ben bhəzar dylı
Tuje dənjedə he blynd bbbi
Məxlucə dənə bər bəxə bini.

§ 40.

Internatsional.

Ravın, əmre ke nəfərjə,
Qule bərsci həmu dənjaje!
Dkələ dyle məji tərzi:
Əm hazrın İşərə həta mryne.
Dənje zor əmə xrab kın.
Həttə rykne bni; paşe
Əmə dənje xə tərə sekın.
Ke nətştek bu əw bbbə həmu.
Əw şərə məji paşinə,
Şərə kyttabunejə;
Internatsionale
We dənjaje xylaz bəke (2 çara)
Kəsək nədə mə azabune:
Nə patşa, nə pələwan;
Əmə aza bbbın xə bdeste xə.
Waki əm və zylme wəlgərinın
Bdeste qəwati,
Əmə bştinın paşda male xə:
İxyn cəkycə həttə həsni gərmə!
Əv şərə məji paşinə,
Şərə kyttabunejə:

Internatsionale
We dənjaje xylaz bəke.
Hər əmьn xəbətçə dənjaje,
Əskərə zəxm çafajana
Xəlije zəft kın bəxtərjə məjə:
Miftəxərə qə tu çara!
Əv şərə mə paşinə,
Şərə kyttabunejə:
Internatsionale
We dənjaje xylaz bəke.
Wəki bbbə rıngın,
Səje tər kəsas hynda bbbın.
Disa ə'rd-əzman jə mənə,
We bminə zməra.
Əv şərə . . .

§ 41.

Lozung.

1. Lenin sərkarə fərqa komunista bu.
2. Lenin mьr, şxəle wi namre.
3. Hykməta Şewre-hykməta pala u gyndjaje,
4. Dəas u cəkuc-tyra hykməta Şewrejə.
5. Qi dxəbətə-əw duxə.

§ 42.

Navə məha.

Saleda hənə donzdə məh:
Kənune paşi (31 roz), şəvat 28 jan zi 29 roz), adar
(31 r.), nisan (30 r.), gylan (31 r.), həziran (30 r.),

têmuze (31 r.), têbax (31 r.), îlon (30 r.), cırja peş (31 p.), cırja paşi (30 r.), çanune peşi (31 r.).

Mêha rajize: îbon, cırja peşi, cırja paşi. Mêha zıvêştane: kanune peşi, kanune paşi, şıvat.

Mêha bîhare: adar, nisan, gılan;

Mêha havine: hêzran, temuz, têbax.

§ 42.

Rozlême roza hırjate.

1. Hırjata Oktjabre (cırja peşi)—7 cırja paşi.
2. Roze mırna Lenin—21 kanune paşi.
3. Kuştıne pala bîdêste patce Petrograde da —22 kanune paşi.
4. Roze zına xêbêtcıa hêmu dınjaje—8 adare.
5. Hırjate fevrare (şıvate) —12 adare.
6. Komune Parıze] —18 adare.
7. Kuştına pale İçêwe Lene . . . —17 nısane.
8. Roze pala hêmu dınjaje —1 gılane.
9. Roze jêkbuna çemîhurjete sotsjalista Şewre —6 temuze.

НОВЫЙ КУРДИСКИЙ АЛФАВИТ.

(Сравнительная таблица)

№№ по порядку	Курдские буквы	Армянская транскрипция	Русская транскрипция	Примечание
1	A a	Մ ш	А а	
2	B b	Բ ք	Б б	
3	C c	Չ չ	Ч ч	
4	Ç ç	Ճ ճ	т+ч	
5	Ç ç	Չ Չ	д+ж	
6	D d	Դ Է	Д д	
7	E e	Ե Ե	Э э	
8	Ə ə	ԵՄ, ԵՄ	эа	
9	F f	Ֆ ֆ	Ф ф	
10	G g	Գ Գ	Г г	
11	Q q	Ղ ղ	г мягкое	
12	H h	Հ հ	— —	
13	I i	Ի Ի	И и	
14	Ь ь	Ը Ը	и мгнов.	
15	J j	ԻՅ ԻԵ	Й й	
16	K k	Կ Կ	К к	
17	Q q	Ք ք	кн	
18	Q q	ԿՂ, ԿՂ	кы	
19	L l	Լ Լ	Л л	

№№ по порядку	Курдские буквы	Армянская транскрипция	Русская транскрипция	Примечание
20	М м	Մ մ	М м	
21	Н н	Ն ն	Н н	
22	О о	Ո ո	О о	
23	Ө ө	Ս սրազ	о шягкое	
24	W v	ՈՒ ա սևա	у-и	
25	Р р	Պ պ	П п	
26	Р р	Փ փ	ph	
27	Р р	Ր ր	Р р	
28	S s	Ս ս	С с	
29	Ş ş	Շ շ	Ш ш	
30	T t	Տ տ	Т т	
31	Ṭ ṭ	Թ թ	th	
32	U u	ՈՒ սև	У у	
33	У у	սև սրազ	у мягкое	
34	V v	Վ վ	В в	
35	X x	Խ ք	Х х	
36	Z z	Զ զ	З з	
37	z z	Ճ ճ	Ж ж	
38	Н һ			их
39	é			на подобие арабск. „амн“